

HAYEK vs KEYNES

Thomas Hoerber este profesor de studii europene și director al EU*Asia Institute din cadrul ESSCA (École Supérieure des Sciences Commerciales d'Angers) School of Management, Franța. A scris, printre altele, *European Integration Ideas in France, Germany and Britain in the 1950s* (2006), *The Origins of Energy and Environmental Policy in Europe* (2014), *A Converging Post-War European Discourse* (2014), *Hayek vs Keynes. A Battle of Ideas* (2017) și a coeditat o serie de volume, printre care *European Space Policy. European Integration and the Final Frontier* (cu Paul Stephenson, 2015) și *Theorizing European Space Policy* (cu Emmanuel Sigalas, 2016).

THOMAS HOERBER
HAYEK
VS
KEYNES

CONFRUNTAREA
IDEILOR

Traducere din engleză
de Alexandru Gabor

HUMANITAS

Redactor: Mona Antohi
Coperta: Ioana Nedelcu
Tehnoredactor: Manuela Măxineanu
Corector: Cristian Negoită
DTP: Florina Vasiliu, Dan Dulgheru

Tipărit la Livco Design

Thomas Hoerber
Hayek vs Keynes: A Battle of Ideas
First published by Reaktion Books, London, 2017
Copyright © Thomas Hoerber 2017
All rights reserved

© HUMANITAS, 2025, pentru prezenta versiune în limba română

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
Hoerber, Thomas
Hayek vs Keynes: confruntarea ideilor / Thomas Hoerber;
trad. din engleză de Alexandru Gabor. – București: Humanitas, 2025
Conține bibliografie
ISBN 978-973-50-8722-7
I. Gabor, Alexandru (trad.)
330

EDITURA HUMANITAS
Piața Presei Libere 1, 013701 București, România
tel. 021/408 83 50, fax 021/408 83 51
www.humanitas.ro

Comenzi online: www.libhumanitas.ro
Comenzi prin e-mail: vanzari@libhumanitas.ro
Comenzi telefonice: 0723 684 194

Cuprins

Introducere	7
1. De la secolul al XVIII-lea la secolul XX. Schimbare fundamentală și elemente de continuitate ...	19
2. Drumul lui Hayek către libertate	29
3. Informare și planificare	41
4. Teoria generală a lui Keynes	49
5. Omul nu este stăpânul propriului destin. Idealismul socialist nechibzuit	64
6. Polemica liberală sau amenințarea național-socialismului	80
7. Necesitatea planificării	88
8. Libertate și totalitarism	101
9. Organizații internaționale și integrarea europeană	117
Concluzie	137
<i>Abrevieri</i>	153
<i>Note</i>	155
<i>Bibliografie</i>	173
<i>Mulțumiri</i>	181

Introducere

Rostul teoriei economice, prin operele sale fundamentale, este de a explica felul în care funcționează – sau ar trebui să funcționeze – societatea. Teoria politică are o menire aproape similară. Ambele se împlinesc prin apariția unor mari teorii, precum cele ale lui Adam Smith sau Karl Marx, ce au devenit întruchiparea teoriei sociale. Marx și Smith nu au fost, firește, primii autori care au scris despre resorturile interne ale societății și, fără îndoială, nu sunt nici ultimii. În tradiția istoriei gândirii politice și economice, cartea de față urmărește parcursul științelor sociale către discipolii contemporani, anume Friedrich von Hayek (1899–1992) și John Maynard Keynes (1883–1946), ale căror scrieri au devenit repere clasice. Dezvoltarea ideilor are nevoie, desigur, de o perioadă de timp, la fel și înțelegerea teoriei politice și economice aparținând acestor titani ai gândirii economice.

Această carte nu este despre economie, ci mai degrabă despre istoria gândirii economice. Scopul analizei din paginile următoare este de a prezenta relevanța actuală a celor două studii fundamentale ca teorii economice. În epoca globalizării, ne întrebăm dacă teoriile sunt opere perimate, peste care putem lăsa să se aștearnă praful, sau,

dimpotrivă, dacă anumite lecții din aceste teorii pot fi însușite și apoi aplicate la problemele actuale ale societății noastre. Cartea va examina meritele și neajunsurile concepțiilor lui Hayek și Keynes, deoarece ele își păstrează statutul de opere arhetipale ale teoriei economice, ce ridică, în ultimă instanță, problema rolului teoriei economice în societatea noastră. Modelarea economică și abstractizarea matematică a realităților economice au înlocuit narațiunile economice de tipul celor scrise de Marx sau Smith. Hayek și Keynes au anticipat această evoluție. Cartea de față adoptă o perspectivă opusă. Ea istorisește modul în care Hayek și Keynes, folosind noțiunile economiei, au conceput funcționarea societății. Teoria economică este considerată o teorie a societății care stabilește normele și obiectivele la care ar trebui să aspire o societate ideală. Pentru Hayek, acest ideal este libertatea în toate manifestările sale; Keynes, pe de altă parte, avea în vedere ocuparea totală a forței de muncă, însă nu numai atât. Vom vedea dacă teoria economică mai poate îndeplini această funcție normativă în zilele noastre și, dacă nu, ne putem întreba dacă ar fi util să dezvoltăm o astfel de componentă a economiei normative.

Cele două opere fundamentale ale teoriei economice din secolul XX au fost scrise într-o perioadă cumplită: Marea Criză Economică din anii 1930, urmată de consecințele sale devastatoare, și cel de-al Doilea Război Mondial. Ce putem învăța din trecut pentru a avea un viitor mai bun a fost mereu o întrebare problematică pentru istorici. Marea Criză Economică i-a determinat pe Keynes și Hayek să-și dezvolte teoriile economice pe fundalul celor mai frapante consecințe ale sale. Hayek a susținut că obținerea profitului și implicarea în activitatea economică în sine slujesc dezideratul moral al funcționării societății, întrucât se creează o bogăție ce va reveni în

mod natural antreprenorilor și muncitorilor; pe scurt, tuturor cetățenilor activi dintr-o societate. Pentru Keynes, acest lucru nu face decât să scoată la iveală erorile din logica pieței libere, pe care a numit-o „teoria clasică“. Pentru el, Marea Criză Economică a constituit dovada vie că simpla dorință de a face profit și raportul dintre cerere și ofertă al logicii liberale nu au condus la bunăstarea întregii societăți. Ceea ce l-a determinat pe Keynes să scrie *Teoria generală a ocupării forței de muncă, a dobânzii și a banilor*, publicată în 1936, a fost tocmai nivelul inacceptabil de șomaj, provocat de prăbușirea comerțului și, astfel, a creșterii industriale din toate țările dezvoltate.¹ Nevoia de a evita șomajul în masă, rezultat al deficiențelor logicii pieței libere, a devenit nucleul etic al teoriei lui Keynes.

Spre deosebire de el, Hayek a considerat planificarea cadrului economic – teza pentru care Keynes a pledat cu tărie – o „primă piesă căzută a dominoului“, începutul sfârșitului libertății în toate formele sale. Opera sa principală, *Drumul către servitute* (1944), a fost redactată în toiul celui de-al Doilea Război Mondial. În inima acestui continent, odinioară renumit pentru prețuirea civilizației sale, crimele împotriva umanității, înfiorătoare ca număr, au ajuns treptat la cunoștința opiniei publice. Ceea ce s-a numit ulterior Holocaust a fost, fără îndoială, cel mai odios exemplu al acestor crime, iar conducătorii naziști au coordonat și au promovat coruperea totală a valorilor încetățenite de multă vreme, precum decența, bunul-simț și nonviolența. Poporul german, admirat odinioară ca un nobil *Kulturvolk*, a devenit o masă amorfă de barbari smintiți, însă extrem de organizați, care au răspândit moartea și nimicirea pretutindeni în Europa. Mai mult, Hayek s-a temut că aceleași forțe care au înlesnit apariția naziștilor în Germania și-ar putea face

simțită prezența și în Marea Britanie, ca efect al războiului.² Acesta este contextul și, totodată, rațiunea pentru care Hayek a scris *Drumul către servitute*, opera prin care a devenit purtătorul stindardului liberal în secolul XX. El i-a aruncat mănușa principalului său rival, Keynes. În acest punct a debutat confruntarea ideilor – în esență, planificarea centrală *vs* piața liberă – ce i-a inspirat atât pe Keynes, cât și pe Hayek să conceapă ideologii ce au devenit și au rămas extrem de influente.

Cartea de față încearcă să scoată în relief importanța scrierilor lui Hayek pe tema liberalismului, numit „drumul abandonat“. Opera sa a devenit, odată cu trecerea timpului, fundamentul pentru actuala ideologie neoliberală dominantă. Însă intenția inițială a *Drumului către servitute* a fost să dezvăluie decăderea Germaniei naziste într-un timp în care liberalismul era mai necesar decât oricând. În perioada postbelică, asta avea să ducă la dezvoltarea totalitarismului ca un criteriu al dictaturilor fasciste și comuniste, un concept ce a definit perioada Războiului Rece. În comparație cu înaintașii săi liberali, de pildă Adam Smith, J.S. Mill sau Edmund Burke, Hayek era mai moderat, fiind înclinat să admită că existau limite ale libertății, dacă libertatea intra limpede în contradicție cu interesul comun sau standardele civilizate ale decenței. Un exemplu grăitor este munca copiilor, ce părea o resursă obișnuită de piață în teoria clasică liberală.³ Adam Smith a ignorat-o.⁴ Teoria economică cu tendințe de stânga a considerat-o evident greșită.⁵ După cel de-al Doilea Război Mondial, Hayek s-a gândit și el că organizațiile internaționale ar putea să limiteze ravagiile capitalismului rapace, al cărui singur scop era profitul, indiferent de consecințe. Ținând seama de cele două exemple, munca copiilor și organizațiile interna-

ționale, putem deja întrevădea o schimbare de atitudine, ce a condus, printre altele, la înființarea instituțiilor de la Bretton Woods, menite să calmeze apele politicii internaționale în perioada postbelică. Keynes a fost implicat îndeaproape în crearea lor. Acest angajament față de instituțiile globale, precum Organizația Națiunilor Unite, reprezintă un numitor comun important între Hayek și Keynes. Aceste organizații internaționale constituie totodată o moștenire importantă a perioadei postbelice, fiind, într-adevăr, o lecție deprinsă din cel de-al Doilea Război Mondial. Ele au fost înființate cu scopul de a evita un alt război global. Au existat, desigur, instituții ce au precedat acest pas, precum Liga Națiunilor, însă instituțiile internaționale postbelice au fost, până-n prezent, mai puternice și mai eficiente. Apariția unor astfel de instituții a restrâns libertatea de acțiune a statelor și indivizilor. În cazul statelor, acest lucru a însemnat eliminarea profitului din industria de armament, adesea el fiind un motiv de a porni războaie. Astfel s-a născut întrebarea, câtuși de puțin liberală, dacă libertatea de a face profit este benefică societății ca întreg – o dilemă la care, deși implică judecăți morale individuale, această carte se va strădui să răspundă. Tot la nivel individual, trebuie pusă astăzi și următoarea întrebare: cât de mare poate fi profitul pe care îl urmărim? Ce marjă de profit poate fi obținută, în mod legitim, din investiții? Și unde începe lăcomia? Adam Smith și, ulterior, economiștii neoliberali ai Școlii de la Chicago au pledat pentru maximizarea profitului.⁶ Vom vedea că liberalismul lui Hayek este mai complex. Astăzi, în epoca globalizării, aceste întrebări sunt mai relevante ca oricând, deoarece creșterea economică sustenabilă trebuie dobândită în paralel cu modele economice și conduite etice adecvate într-o acțiune globală concertată.

Keynes a apărut, în *Teoria generală*, libertățile fundamentale cu aceeași pasiune, susținând că planificarea moderată era necesară pentru conservarea libertății politice, un obiectiv vădit ratat al economiei interbelice de tip *laissez-faire* – întemeiată pe ceea ce Keynes a numit „teoria economică clasică”. Spre deosebire de *Teoria generală*, o expunere detaliată cu multe ecuații matematice specifice teoriei economice, *Drumul către servitute* a lui Hayek este un rechizitoriu sever al erorilor din vremea sa. Hayek a ajuns la concluzia că principalele cauze ale celui de-al Doilea Război Mondial sunt deciziile economice greșite luate de guvernele democratice în anii 1920 și 1930 – mai ales Republica de la Weimar, prima democrație din istoria Germaniei. Șomajul în masă, hiperinflația și, în final, colapsul edificiului democratic au condus la ascensiunea lui Hitler. Consecințele acestor erori au fost, în cele din urmă, pierderea tuturor libertăților și apariția dictaturilor din anii 1930 și 1940. Din perspectiva democrațiilor liberale vestice, Mussolini și Hitler au fost cei dintâi vinovați; după victoria Aliaților din al Doilea Război Mondial, Stalin a fost adăugat și el pe listă. Pornind de la analiza erorilor îndeplinite în regiunile democratice liberale vestice înaintea celui de-al Doilea Război Mondial, Hayek a dedus o teorie economică edificată pe „liberalismul clasic”, un argument pentru resuscitarea liberalismului. Dat fiind decalajul dintre starea actuală a societății și idealul normativ, Hayek a apelat la metoda deducției în teza sa potrivit căreia valorile clasic-liberale constituie cea mai bună strategie pentru a avea o societate bună. El a dezvoltat ulterior propria sa versiune a liberalismului (despre care vom discuta mai târziu).

Spre deosebire de Hayek, Keynes a ales, în mod limpede, metoda inductivă, prin asta înțelegându-se că

teoria lui se dezvoltă pornind de la exemple mici la reguli generale.⁷ Scopul său era, de asemenea, bunăstarea cetățenilor. Asta implică un venit stabil pentru fiecare individ. Doar un nivel maxim de ocupare a forței de muncă ar fi dus la acest ideal. Pentru Keynes, proiectul unui sistem economic echitabil ar trebui să reflecte acest obiectiv. Astfel a fost justificat politic programul lui Franklin D. Roosevelt, *New Deal*. Planificarea economică a devenit teoria economică dominantă de la sfârșitul anilor 1930 în Statele Unite ale Americii. Apoi, efortul de război a furnizat noi justificări pentru planificarea economică nu doar în Statele Unite ale Americii, ci și în Marea Britanie – stârnind îngrijorarea lui Hayek – și în toate democrațiile vestice. *Teoria generală* a lui Keynes a conferit legitimitate teoretică acestor programe, însă ea nu a contribuit neapărat la adoptarea lor.

Este interesant că teoria clasic-liberală, dominantă în epocă, fusese convingător criticată de Keynes la mijlocul anilor 1930 în *Teoria generală*. Când Hayek apăra liberalismul la începutul anilor 1940, el se afla într-o poziție vulnerabilă, defensivă. În *Drumul către servitute*, el a propus o narațiune economică la polul opus tendinței de a face economia mai obiectivă, în maniera științelor naturale. El a pledat pentru mai multă obiectivitate în economie în articolul „Economie și cunoaștere”⁸. Keynes a adoptat acest model sau, cel puțin, s-a străduit să facă economia o disciplină mai teoretică. Ambii autori – Hayek, în scrierile sale timpurii, și Keynes, în *Teoria generală* – au încercat să atingă un nivel mai înalt de obiectivitate, așa cum face orice bun cercetător. Keynes afirmă explicit, în introducerea la *Teoria generală*, că „principala sa menire este însă aceea de a se ocupa de probleme teoretice dificile și numai în al doilea rând de aplicațiile acestei teorii”⁹. Astfel, Keynes a revendicat

pentru sine un statut moral înalt în competiția din interiorul disciplinei. Ideile sale au coincis cu tendința politică generală a epocii în favoarea planificării economice. Mai mult, inconsecvența lui Hayek de a cere mai multă logică în timp ce oferea în *Drumul către servitute* o narațiune economică a făcut ca raționamentul lui să fie considerat în ansamblu deficitar în anii 1940 și multă vreme după război.

Lipsa de apreciere a ideilor sale reprezintă o temă recurentă pe parcursul carierei universitare a lui Hayek. Keynes a părut, în schimb, foarte relaxat în privința criticilor aduse operei sale: „Mă aștept ca aceia care sunt puternic devotați «teoriei clasice» să oscileze între a crede că ceea ce spun este greșit și a crede că ceea ce spun nu este deloc nou”¹⁰. Unii ar putea eticheta aceste rânduri drept o opinie arogantă, specifică Cambridge-ului, sau o replică ce dădea seamă de mediul academic al lui Keynes. În mod cert, ea denotă o anumită încredere în propria operă, justificată sau nu, mai puțin întâlnită la Hayek. În orice caz, teoria clasică (liberală), abordarea dominantă până la începutul anilor 1930, a fost înlocuită de *Teoria generală* a lui Keynes. Referindu-se la Marx, el clarifică și mai mult acest aspect, făcând trimitere la economiști clasic-liberali ca

[David] Ricardo, James Mill și *predecesorii* lor, și mai precis la fondatorii teoriei care a culminat cu economia ricardiană. M-am obișnuit, poate chiar săvârșind un solecism, să-i includ în „școala clasică” pe *urmașii* lui Ricardo, mai precis pe cei care au adoptat și perfecționat teoria economiei ricardiene, incluzându-i (de exemplu) pe J.S. Mill, Marshall, Edgeworth și prof. Pigou.¹¹

Hayek și Keynes nu au avut doar argumente și metodologii economice opuse, ci și viziuni extrem de diferite asupra rostului economiei ca disciplină. Deși Keynes folosește mai multe formule și ecuații matematice în *Teoria generală* decât Hayek în *Drumul către servitute*, Keynes îi îndeamnă pe cititori să nu se piardă în formalizările economiei:

Proporția foarte mare de economie „matematică“ recentă este doar născocire, la fel de imprecisă ca și ipotezele inițiale pe care se bazează, ceea ce face ca autorul să piardă din vedere complexitățile și interdependențele lumii reale într-un labirint de simboluri pretențioase și inutile.¹²

Keynes merge mai departe în „enunțarea [matematică] generalizată a teoriei cantității de bani“, afirmând că matematica nu aduce mai multă claritate decât o narațiune bună:

Eu însumi nu dau prea mare importanță manipulărilor de acest fel; și aș repeta avertismentul pe care l-am dat mai sus, că ele implică la fel de multe ipoteze tacite în ceea ce privește variabilele de considerat ca fiind independente [...] ca și discursul obișnuit, în timp ce mă îndoiesc de faptul că ne conduc mai departe decât o poate face discursul obișnuit.¹³

O altă temă a cărții va fi creșterea încrederii în narațiunile economice și analiza calitativă în general. Astăzi, economia a devenit o disciplină predominant cantitativă. Folosindu-ne de narațiunile lui Hayek și Keynes despre istoria și economia epocii lor, cartea de față va încerca să arate că știința economiei de orientare calitativă poate încă oferi o analiză semnificativă a economiilor